

УДК:
321.01(049.3)

Осврт

ПОЛИТИЧКА РЕВИЈА
POLITICAL REVIEW
Година (XXV) XII, vol=36
Бр. 2 / 2013.
стр. 75-102.

Милош Кнежевић*
Институт за политичке студије, Београд

ДРЖАВА У ПОСТМОДЕРНОЈ ОПТИЦИ**
Осврт на књигу *Анатомија савремене државе*,
Ђорђе Стојановић, Живојин Ђурић,
Институт за политичке студије,
Београд, 2012, 400 стр.

Држава није једина али је свакако најупадљивија и најснажнија, а можда и најважнија друштвена творевина. Држава није само политичко него и људско, цивилизацијско и културно достигнуће. И поред несумњивих функционалних поремећаја и кризе смисла у коју је запала на прелому векова и миленијума, ни у постмодерном повоју светског друштва држава ипак није изгубила значајну креативну, организациону и регулативну, те контролну, заштитну и безбедносну улогу. Многе надлежности које је држава стекла у претходним периодима, нарочито у модерном добу, остале су до данас. У тренутку када се помишљало да је време националних држава на измаку, држава сличних али и преобликованих тежњи поново се указала на хоризонту људских очекивања. Држава је, дакле, поново у средишту пажње и антикризних надања.

I

Шта је држава, каква и колика треба да буде и чему да служи, људи се питају већ вековима. Данашњи упити нису нимало мањи него јуче, као ни неодумице око суштине државних облика, њене анатомије и физиологије, вредности и садржаја, те односу државе

---

* Стручни сарадник, Институт за политичке студије, Београд

** Овај рад је настао у оквиру пројекта бр. 179009, који финансира Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије.

према општем и појединачном добру. Држава каква јесте и каква би могла и требала да буде, стална је тема политичких разматрања, спорења и сукоба, много више практичних и прагматичних полемика него апстрактних и теоријских дебата. Појава државе утиснута је у свакодневну свест и опхођење људи, припадника државе - држављана, али та неизоставност није формирана толико као тачно знање њене организационе структуре и баш сваког аспекта деловања, колико као континуирани осећај неотклоњиве неопходности. Могло би се рећи да људи живе у држави као што држава на нарочити начин живи у људској психи.

О преддржавном стадијуму људских заједница сведоче компаративна етнологија и социјална антропологија, те антропологија политике, чак и нарочита дисциплина антропологија државе - док је модерна историја и сходна историографија, мање или више, разуђена хроника народа окупљених и организованих у државе. У миленијумски дугом времену развоја државе рађале су се и занављале идеје њеног побољшавања и усавршавања, максимализовања и минимализовања, али и надилажења и превазилажења неким другим начинима друштвеног обликовања.

Двоструко имагинирано савршенство државе огледало се у форми оптималне или идеалне државе, неуједначено и различито у теологији и секуларизованој, практичној политици. Сакрална идеја *civitas divina*, државе божанске или Божје, исказивала је људску удивљеност религиозном вером и црквеним обрасцима верујућег устројства овоземаљског живота. С друге стране сакралности, жеђ за апсолутном моћи, после античког и феудалног раздобља *arcana imperii* и *arcana dominiandi*, нарочито после Француске револуције исходила је у нововековној идеологији световне државе демократског типа. Касније рачвање и дивергенција ауторитарних и демократских токова довело је до екстрема тотализујуће и тоталне државе која је, потом, исходила у много чему трагичној пракси оствареног тоталитаризма.

Реалполитички апсолут, световне и корпоративне, али и паганизоване државе у тоталитарној форми, током последњег светског рата угрозио је опстанак човечанства. Показало се да тоталитарна држава ограничава људске слободе, негира право и правду, прикива појединце на зид поданичке послушности, утерујући их у крлетку следе вере према вођи и вођству. Осујеђујући живодајну друштвеност, ратни савез тоталитарних држава је напоследку завршио

у агресији и дискриминацији, расизму и геноциду. Реч је, дабоме, о инвазивним етатистичким концептима и праксама фашизма, нацизма и фалангизма, који су доживели историјски слом и пораз у ратном крвопролићу средином прошлог века.

С друге стране реалполитичке дуге ројиле су се позитивне и негативне утопијске замисли активне интервенционистичке и „пасивне“, тј. минималне нео/либералне државе; недржаве и надржаве; срећног и несрећног државоликог устројавања у свим смеровима хуманистичких и технократских хтења. Учење о одумирању државе није било само битан есхатолошки део марксистичке револуционарне поуке о надилажењу и укидању грађанског света и капитализма као таквог, него и саставак либералног идеолошког и теоријског пртљага, у коме се проносила изразита антипатија према директивној и регулативној улози државе на тржишту, у привреди, у кутури и друштву уопште.

И поред доктринарних скаски и бројних теоријских оправдања заласка у „гачки омега“ и судњем часу сваке државности, у анархистичкој, марксистичкој, анархосиндикалистичкој и либертаријанској контратрадицији, пољуљана и привремено потиснута држава ипак није „одумрла“. Знатно се променила, додуше, и очито ослабила у једном разровашеном раздобљу, али није коначно разобличена нити разграђена да би тек тако нестала са сцене.

После завршетка детанта и Хладног рата нагли слом комунизма у Источној Европи створио је слику у чијем контролисаном раму је створен мозаични приказ потпуне и неповратне деструкције ривалског облика реалсоцијалистичке и самоуправне државе. Идеолозима тријумфа тзв. Првог света се учинило да је за надметање способна јака државност у (пре)минулом блоку тзв. Другог света комунизма дефинитивно одложена у архиве историје. То се ипак није догодило.

*

Временски синхронизованим отпочињањем раздобља посткомунистичке транзиције реактивирани су пређашње парадгеме о преображају и укидању специфичних врста социјалистичких држава, са становишта њихове непоћудности и неуклопљености у налоге времена које су одределе тренутно и на средњи рок суперорне глобалне структуре. Отпрва је очитована немоћ да се тако

дефинисане државе знатније преобразе властитим поривима и реформском снагом којима расположу. Обрасци државних реформи и реформи држава на изглед су били усклађени са иновираним природом преломног тренутка, али су стварну инспирацију још увек црпели претходних теоријски и идеолошки важних корпуса либерализма, конзервативизма и социјализма.

Тријада привидно апартних идеологија и доктрина, али и теорија и политичких филозофија, испољила се као бизарно идеацијско једињење, иако еклектично ипак сагласно у одбојности према одређеном типу државе. Јер, иза реторичког застора принципијелног антиетатизма и даље су била жива разнолика уверења о модификовању савремене државе до стадијума симболичког замирања и функционалног свођења на најнужнија поља акције. У опојном часу тријумфа и одушевљења неолибералном „револуцијом“ – посебно полетних и чврстих појава тачеризма и реганизма 80-их година прошлог века - у први план су доспели фундаментални принципи који су државу по себи третирали и пројектовали на редуktivни, заправо минималистички начин. Приватна иницијатива, дерегулација и спонтаност актера на слободном тржишту означавали су остварење идеала слободе и праксе нарочите идеологије, обликоване у доктрину индивидуалних и колективних људских права, такође.

Контрадикције наречене ситуације неолибералног тријумфа испољиле су се у историјској етапи која је одисала миленаристичком атмосфером и заблудом о вечном претакњу најбољег поретка из једног у други победнички пехар, у пажљиво негованој пејзажној архитектури његових супериорних цивилизацијских и културних засада. Наречени идеал је, међутим, врло брзо оспорила отпорна и неидеална пракса глобалних и локалних кризних трзавица. На изненађење већине олако самоуверених прогностера и занесених пророка, завршетак дугог Хладног рата, брзи слом комунизма, ресателитизовање чланица из орбите једног у орбиту другог блока, почетак, одвијање и завршетак транзиције, уз настанак нових гроздова и савеза глобалне моћи... све то дакле, није се читовало као патетична тачка на крају сложене геополитичке реченице – нити „крај државе“ на „крају историје“. Десило се нешто друго!

*

Када је узбуђење у слављу утихнуло прорадила је увек будна кртица историје. Показало се, наиме, да непредвидљива историја не познаје остварену праксу потпуне и заувек дате слободе, нити за сва времена неприкосновене победе једне, у том часу сигурно, али не и трајно осигурано надмоћне стране. Сумње настају после непобитних времена, на измаку важења „непоречивих истина“. Епохални победници су се, као и увек, у мучну релативност сопствене глобалне надмоћи уверили нешто касније, већ у следећој шокантно кризној деценији. Упркос хилијастичким и месијанским очекивањима није се десио *Крај* нечега што би личило на појаву у терминалном стању државне докрајчености. Време је потекло даље, није било опела држави као таквој, напротив, историја се наставила и после преокрета и лома идеолошких формација и војних блокова. Иако начете, највеће националне државе су опстале, да би се понеке од њих - углавном оне највеће - нашле на узлазном путу нео или постимперијалног опоравка и снажења.

Може се рећи да је транзиција - као реформски трасирана путања преласка из једног начина у други начин живота - оцртала знатну слабост управо оних држава које су биле у знатном развојном заостатку. Одатле се исказала потреба оштрих резова и брзих структурних промена, највише зарад успостављања иоле одрживог и колико-толико конкурентног капиталистичког система. Транзиција је, наиме, стартовала и одвијала се у крајње неуједначеним условима већ успостављене хијерархије и блокова јаких и слабих, те „нормализованих“ и надаље „поремећених“ и „дезорјентисаних“ држава на периферији светског система.

Предтранзиционо наслеђе условило је убрзавање и успоравање привредног раста које је неке декларисано реформске државе учврстило и учинило јачим, а неке разлабавило и учинило знатно слабијим него што су биле у претходној политекономској формацији. Неуједначена спремност на промене и продемократски капацитети посткомунистичких држава указивали су на одиста неједнаку ситуацију напретка и назатка, посебно у упоредном односу квалитета некадашњег и садашњег живота. У брзом залету и високом скоку преко епохалног процепа између старог и новог поретка, неке државе су узнапредовале, доскочивши мекано и успешно на другу обалу, док су се друге из незнања локалних елита власти,

припомоћ злурадих хегемона и опште збуњености, дезорганизовале и деградирале у калу гео/политичке неодрживости. Транзиција није нужно означила напредак и снажење колико историјско кретање ка другачијем, заправо супротном циљу и преобликовање живота сходно промењеним визурама и визијама могућег исходишта.

Транзиционо преструктурисање неразвијених и заосталих држава није текло по некој стриктној теоријској рецептури, нити је претходна теоријскоправна мисао строго детерминисала праксу у контрасеру обнове капитализма. Радикални транзициони захвати вршени су по доктринарним „шок“ формулама посвемашњег плурализовања и рестаурације (а не само реституције!), те дерегулација и приватизовања, који су своје корене имали у неолибералној парадигми намењеној посткомунистичким, постауторитарним и постконфликтним земљама. Реалсоцијалистичка и самоуправна држава морале су бити преиначене и прилагођене новим геоекономским и геополитичким потребама локалног и регионалног обједињавања Старог континента.

Претходна, деценијама традирана теорија државе и права у промењеним околностима више није могла да дође до пресудне речи – чак није могла ни убедљиво да рефлектује своје стратешке заблуде и поразе – па је на упражњено место старог типа марксистичког и марксoidног теоријскоправног дискурса, у највећој мери доспела преводна неолиберална литература. Уместо разгранате крошње теоријског мишљења о држави на левици, указао се либералнофилни дискурс који није у сваком аналитичком и интерпретативном случају осећао потребу за продубљеном аргументацијом.

*

У потрази за погоднијом парадигмом мишљења о судбини државе у транзицији поново су откривене и реинтерпретиране „старе школе“ мишљења, али су зачети и многи сасвим нови стилови тумачења, екологизам, феминизам, биополитика, нпр. У текућем теоријском плурализовању у нео, пост и ретро-приступима децентрираност и ризомска анализа у много чему су указале на склоност фактографском дескриптивизму – набрајању и описанију свега што постоји или тек жели да постане, према склоностима које потичу из „реалности“ теоријскоправног позитивизма и функционализма.

Чињеница да компонентна *графија* нараста на уштрб амалгамске *логије* и оплођујуће *зофије*, дугује се постмодернистичкој тежњи урушавања тзв. великих и системских „прича“ у легитимизујућем правцу теоријске фрагментарности и микро-наратива. Одатле извире идеосинкретичност великог калибра, па чак и широко скалирани еклектицизам лишен, узгред речено, чак и примишли било каквих открића и оригиналности. Будући да не постоји консензуална и доминантна формула разумевања државног феномена, држави се у мноштву интерпретација приступа релаксирано, из слободно изабраног угла и овлашно утемељеног полазишта које се најчешће оправдава током дискурса.

Али, непрегледни плурализам теоријскоправних становишта, без уочљиве дијалогске доминанте и константе, не би смео одвише да обесхрабри и разочара оне који теже упознавању најважнијих токова и сазнању најзанимљивијих идеја. Времена су свакако замршенија, становишта компликованија и дисперзована, у менталним и идеацијским мрежама преплетене су безбројне покаткад и противречне, чак и у обесхрабрујуће парадоксе замршене нити.

Безброј аутора мисли и пише о држави и државности. Практично је немогуће створити комплетну слику о стању савремене теорије државе, а да можда и претерано самоуверена „потпуност“ у исходу не буде само шира или ужа селекција из свега што је у једном временском исечку било приступачно мишљењу. А приступачно се, у неизмерној колични информација и анализа државе, указује тек као мање или више сређена илузија да је све релевантно одиста захваћано мислима и памћењем. Времена, хегелијанске упућености у све и занос осмишљеном целином, остала су безнадно за нама.

Оно што је упорном мишљењу преостало јесте смелији ауторски приступ, теоријски аутограм у логичној, нужно фрагментарној обради неумањене важности али и проблематичности државе постмодерног доба. Најзад или најпре, свеједно, о држави је непрестано реч; оној савременој и оној несавременој, застарелој и престарелој, јакој и слабој, ухрањеној држави благостања и потхрањеној сиромашној држави; држави која би у хуку безосећајног времена требало да опстане или да нестане? Зато је свака студија државе, нарочито на овом тлу, потребна и добродошла.

II

За разлику од ситуације у свету, дела из области теорије државе су нашој научној продукцији релативно ретка. Мањак теоријских разматрања тако значајне појаве као што је држава израз је вишеструке несразмере.

Прва је, могло би се рећи, хронолошког карактера и тиче се неуједначеног занимања за дубље сазнавање структуре државе, њене организације и функција, вредности и циљева, те еволутивних процеса њене дис/континуиране трансформације. У домаћој научној литератури теоријски интерес за државу био је много израженији у, условно речено, конструктивном предтранзиционом времену епохе социјализма и самоуправљања, него данас у пост-социјализму, усред закаснеле и изобличене транзиције. Држава је у сложенем федералном и појединачном републичком облику пленила пажњу, како идеолога тако и теоретичара тадашњег политичког система. Анализе и интерпретације државе су се нарочито развиле седамдесетих година прошлог века. Током те, рекло би се конструктивне и нормативне деценије, посебно је разрађиван приступ „заживљавања“ у коме је држава сагледавана кроз идеолошку и теоријску призму тзв. деетатизовања и подруштвљавања. Друштво је било амбијент у коме је држава требало постепено да губи јаке прерогативе и ублажава и раствара своје класичне функције.

Друга креативна несразмера у недостатној теоријској продукцији о држави и у односу на државу у овдашњој интелектуалној заједници, тиче се скоријих раздобља посткомунистичке прото-плуралне историје. У драматичном раздобљу преокрета и преласка дотадашња партијска држава се нашла у епицентру потресних дешавања, али је и поред тога њена феноменологија тек спорадично и местимично пропитивана.

У протеклих четврт века у први план перцепције је аритмично доспевала презасићена догађајна историја која је, скоро у целисти, испуњавала ментални хоризонт и интелектуалну радозналост учесника, посматрача и потенцијалних тумача. Драматична дешавања су снажно потиснула и за неко друго, можда сређеније време, одложила систематична и системска, а онда и критичка теоријска разматрања континуалне појаве и дисконтинуалног нестанка државе на претходно колико-толико јединственом мултиетничком и интернационалном државном простору.

Ранија ауторитарно и аутократски контролисана државна децентрираност устукнула је пред много јачим државоцентричним али сепаратним настојањима југословенских републичких партикула. Наречени процес нису одликовали ни стрпљење, ни смиреност, нити уљудна стишаност политичких страсти, па одатле ни истраживања друштвене ентропије и деструкције државе нису успевала да се обликују у теоријски довољно уверљивом маниру. Насупрот томе, злехуда судбина државе је пробудила неукротиве осећаје љутње, гнева и мржње који су кулминирали у неславним хостилистичким осећајима, безнадног међусобног противништва у изукрштаним политикама непријатељстава.

Разбијању и распадању федералне државе коинцидирало је стихијно разлагање и деоба југословенског друштва, економије, културе. Реч је, поновимо, о збуњујућој дискрепанци између бујичних емпиријских токова разлагања – разбијања и распадања – друге југословенске државе у федералном и социјалистичком облику, и фрапантног недостатка убедљивих анализа узрока и разлога, те мотива и интереса да једна комплексна и компликована државна творевина у југоисточном кутку Европе, напослетку нестане са политичке карте Старог континента.

*

Узастопни деструктивни догађаји су далеко надмашивали местимичне покушаје теоријског разумевања. Изразитије интерпретативне реакције углавном су биле на субтеоријском нову, комфорно лишене смислене научности, по „поносним“ самоисказима чак персуазивно идеолошке, то јест атеоријске у бити. Медијски и политички дискурс о држави губио се у маглама подразумевања и интуиције важног али необјашњеног феномена, чиме је рационални и дубљи интерпретативни приступ потиснут на маргину, за неко неизвесно будуће и ваљда погодније време.

Поменутом јазу између теоријских стаза и емпиријског богаза допринео је и посустали и занемоћали образовни и научни систем у коме је, и поред мноштва институција, поименце усмерених на истраживања државе и државности, није било довољно слуха а можда и способности да се промисли историјска и савремена перспектива државе на овом тлу.

Најзад, појачани импулси буђења интереса за феномен државе осетнији су у скорије време, понајпре захваљујући узнемирујућем сплету спољашњих и унутрашњих разлога. Оно што се у терминолошкој конвенцији широког распона помиње и именује као транзиција, условило је такве идеолошке и политичке, али и социоекономске и културалне захвате на пољу акције државе и према држави, који су и поред емпиристичког конформизма, ипак захтевали и продубљену теоријску рефлексију. Иоле смисленија платформа реформи политичког система није могла бити донета и спроведена без одређенијег теоријског става о правцима и циљевима преобликовања државе у „прелазном периоду“, можда и некаквих нововремених „Праваца транзиционог развоја“?!

Унутрашње структурне реформе посткомунистичког друштва, на матрици политичког плурализовања и опсежне промене социјалног амбијента, нарастања неиздржљивих социјалних разлика, преслијавања путем приватизационог конфисковања друштвене својине, те сиромашења већине уз богаћење мањине у изопаченој друштвеној структури, нису изазвале само настојања да се наречени процеси што боље разумеју него и да се на основу постигнутих увида легитмишу или делегитимишу у цивилизацијској визури.

Напору легитимизовања реформи, на не увек јасној траси епохалних гибања, испречила се, међутим, изнутра и споља изазвана структурна политекономска и морална криза која је снажно пољуљала отпрва идолатријски истакнуте идеале промене. Жестоки таласи кризе система, који је током протекле деценије представљао непорециви узор, релативизовали су неолиберални модел државе чији максимално проповедани „минимализам“ није показао задовољавајућу ефикасност у периоду транзиције. Напротив!?

Уколико се до сада речено постави у однос према евидентним емпиријским токовима деструкције овдашње државе, те реконструкције њених делова, а затим и интерпретативне деконструкције свега што се са сложенем и заједничком државом дешавало на овом тлу у протеклих четврт века, лако ће се уочити да је ранија сложена држава у федералном облику, као и њени деобни и нужно умањени државолики исходи, доживела најдраматичније трансформације, какве нису искушене нити виђене на било ком другом месту у Европи.

У том смислу, теоретизовање околности везаних за некадашњу југословенску и садашњу државну ситуацију у Србији, потребно је

најпре зарад што потпунијег и тачнијег разумевања опште судбине мултинационалних и посебних судбина новонасталих националних држава у времену евроинтеграција. У том погледу није згорег рећи да околности све дубље економске и политичке кризе Европске уније у великој мери потсећају на невоље са којима се суочавала некадашња Југославија на комбативној стрмини дисолуције.

*

На потребу теоријских разматрања анатомије и физиологије умножених држава на тзв. западном Балкану не упућује, међутим, само суморна аналогија са текућим деструктивним процесима у Унији, него и узнемирујућа недовршеност геополитичких процеса и државне генезе на самом Балкану. Формативна недовршеност упућује, такође, на потребу непрекидног пропитивања замршених односа недовршених и осујећених унутрашњих и спољашњих интеграција, као и начелног односа националног и грађанског, самобитно државног и спољашњег надржаног, те евроунијског полуконтиненталног оквира, или нечега можда потпуно различитог што би се на неочекиван начин могло остварити у будућности.

Уз то, теоријскоправна анализа не би смела да мимоиђе ни појаву мутирања како класичне тако и других до сада познатих форми државности, нарочито са становишта преноса унутрашњих, до недавно неприкосновених унутрашњих државних надлежности на спољашња, савезничка, асоцијативна и корпорацијска тела. Поменута функционална трансмисија, по свему судећи, узрокује све изразитије десуверенизовање и детериторијализовање држава као већ начетих субјеката међународног права.

У вихорима глобализације и континенталних интеграција очигледно је да се одлучујући капацитети појединачаних држава убрзано преиначују и мењају, а да се као супериорни чинилац појављују бројне надинстанце различитих намена, сврха и имена. У току је глобално мултиполаризовање са померањем акцента геоекономске и геополитичке моћи са досадашње евроатлантске осовине ка кичми евроазијског и пацифичког макрорегиона. Несумњиво да је реч о епохалној промени „средишта света“ која ће упадљиво обележити наилазеће деценије. Контуре новог глобалног распореда снага и моћи још увек нису довољно разазнате будући да су на делу почетни не увек јасни, али ипак довољно наговештавајући трендови.

Очигледно да је савремена критичка теорија државе пред искушењима све снажнијег релативизовања и негирања средишњег и основног предмета свог истраживања - државе као организованог и институционализованог дела друштва. Али, савремена теорија државе се налази и пред изазовима сасвим супротног типа; тумачења потребе све јачег државног уплитања и реформских интервенција у хаотичне економске и друштвене токове. Све више се, наиме, запажа извесна ренесанса државе у националном облику, посебно у погледу појачаних тежњи ка повратку скрајнутих и изгубљених државних ингеренција у условима опасне друштвене кризе. Отуда није тешко запазити да се многим актерима унутар политичког и економског процеса држава указује у ново/старом лику избавитеља и спасиоца.

Чини нам се да до сада речено довољно илуструје потребу критичког разматрања које се, полазећи од локалне тематске центрираности, не задржава на партикуларним, локалним и провинцијалним критеријумима, већ настоји да разуме ситуацију у већој епохалној ширини и историјској дубини. Управо такав напор садржи књига аутора Ђорђа Стојановића и Живојина Ђурића под насловом *Анатомија савремене државе* у издању Института за политичке студије (Београд, 2012).

III

Књига ауторског тандема Ђорђа Стојановића и Живојина Ђурића *Анатомија савремене државе* подељена је у пет сразмерно уједначених делова. Делимични изузетак у погледу квантитета је последњи пети део књиге који се односи на Србију као слабу државу.

*

Први део књиге посвећен је актуелним теоријским приступима савременој држави. Полазећи од нововековног, тј. модерног поимања државе, аутори разматрају „државистички концептуални пројект“ и „тријадни теоријски ешалон“ у који смештају три базична теоријска тока: марксизам, плурализам и елитизам.

У постојећој литератури из области теорије државе постоје, додуше, многе периодизације, класификације и типологизације,

тако да фокусирање кључних приступа зависи од проницљивости препознавања, снаге аргументације и ауторских убеђења и оригиналности. Осим поменуте трихотомије могу се запазити и другачији конципирани прегледи теорија државе као, на пример, онај Ендрјуа Винсента који приступе разврстава на: апсолутистичке, конституционалистичке, класне и плуралистичке. (Ендрју Винсент, *Теорије државе*, Службени гласник, Београд, 2009)

Разнолико сагледавање основних теоријских матрица у интерпретацији државе уочљиво је и код неких комаћних аутора. У једној сасвим скорашњој анализи феномена државе политиколог Вукашин Павловић са политсоциолошког становишта теорије, државе разврстава на: републиканске, контрактуалистичке (теорије друштвеног уговора), либералне, демократске, плуралистичке, институционалистичке, марксистичке, елитистичке, еколошке и феминистичке. (Вукашин Павловић, *Држава и друштво*, Чигоја штампа, Београд, 2011.) Очигледно, различито утемељена и примењена критериологија ауторе не ослобађања појачаног напора за што бољим аргументовањем сопствених становишта.

*

У другом и најобимнијем делу књиге аутори Стојановић и Ђурић усредсређени су на различите формулације проблема државног капацитета. По њиховом мишљењу, за разумевање капацитета је од нарочитог значаја однос државне моћи, инфраструктуре и логистике у организацији и функционисању савремене државе. У том погледу, према идеационим, оперативним и ефективним димензијама аутори разликују функционалне и нефункционалне државе. У средишту пропитивања капацитета државе у условима глобализације налазе се процеси демократизације и модернизације.

Већ на почетку овог дела, чију широку експликацију аутори поткрепљују ставом „поновног буђења интересовања за државни капацитет, то јест државу као експанаторну варијаблу“ (стр. 135), скицира се претходна дефиниција појма капацитета као „способности за извођење функција, решавање проблема, те формулисање и реализацију циљева. Оно што одређену државу чини способном за овакве активности је, пре свега, детерминисано њеним специфичним својствима, национално профилисана оригиналност у приступу појединим проблемима...“ (стр. 129).

Разматрајући теорије модернизације, аутори уочавају разрешујуће тачке кризе идентитета и легитимитета, уз отворена питања партиципације, пенентрације и дистрибуције добара. У тим процесима запажа се, наиме, интензификовање два тока: првог које се испољава кроз индивидуацију, еманципацију, осамостаљивање и самоуправљање и, другог који се огледа у „опадању традиционалних обавеза, рутина, фактичности и очекивања“. Двоструки процес „рушења традиција, расплињавања конвенционалог, захвата четири подручја која обухватају материјалну производњу, културну репродукцију, политичку партиципацију и бирократску доминацију“ (стр. 131). У предоченом контексту размишљања аутори истичу важност брзине модернизације, дисконтинуитета, ширине промена и унутрашњу природу модерних институција.

Представљајући кључне аспекте новог институционализма аутори наводе неколико његових битних својстава: легализам, као окупираност правом у сфери управљања; структурализам, као претпоставку детерминишућег дејства структуре на понашање; холизам, као претежни утицај целине над утицајем делова система; историцизам, као јак утицај прошлости политичког система на његове презентне форме и процесе; преваленцију нормативног система који садржи идеал добре владавине.

Као потсетник схватања основног појма у овом поглављу дата је дефиниција институције Цефрија Хоџсона, као: „система установљених и превлађујућих друштвених правила која структурирају друштвене интеракције“ (стр. 136). Потом следи нешто другачије одређење истог феномена Дагласа Норта које „манифестују друштвена правила игре, то јест од стране људи осмишљена ограничења која обликују и усмеравају њихове интеракције, структурирају импULSE, или иницијативе, у сфери политичке, друштвене или економске размене, смањујући тако неизвесност свакодневног живота“ (стр. 137). У истом поглављу предочена су и два занимљива графикана односа поретка и беспоретка према Чарлсу Тилију (стр. 146 и 147).

Следи поглавље у коме се детаљније наводе и образлажу различите концептуализације капацитета и државе. Тако, на пример, Теда Скокпол државу схвата као „актера или институцију која обликује друштвене регулативе“ (стр. 148), док Френис Фукујама разликује две битне димензије државности: функционални обим државе и способност планирања и реализације јавних политика.

Репери у оваквом разумевању, према Фукујами су тројаки. Минималне функције државе обухватају: основна јавна добра, одржавање реда, закон, заштиту својинских права, макроекономско управљање, инфраструктуру, јавно здравство, заштиту сиромашних и ублажавање последица природних катастрофа. У тзв. средње функције државе спадају: суочавање са спољним утицајима, заштита природне средине, регулисање монопола, осигурање (живота, здравља, пензије), породични додаци, помоћ незапосленима, заштита потрошача. Најзад, активистичка функција државе односи се на: координацију приватних активности, индустријску политику, потстицање тржишта и кластере редистрибуције богатства (стр. 151).

Према Чарлсу Тилију држава је организација која контролише становништво настањено на одређеној територији и при том задовољава следећа својства: јасно издвојену организацију у односу на друге на истом простору; постигнуту аутономију деловања; централизованост функција и организације; способност да интервенише и мења односе на недржавном подручју (стр. 157). Према мерилу државног капацитета Тили разликује четири оквирне ситуације односа државе и демократије: недемократске државе са високим капацитетом; недемократске државе са ниским капацитетом; демократске државе са високим капацитетом; демократске државе са ниским капацитетом (дијаграм на стр. 155).

Аутори даље наводе неколико додатних дефиниција капацитета, почевши од оне Мартина Пејтнера и Јона Пјеруа који политички капацитет схватају као: „способност да се прикупе, организују и алоцирају нужни а оскудни ресурси зарад артикулисања рационалних колективних избора и успостављања стратегијских смерова у сфери јавно формулисаних циљева“ (стр. 156). Мерили Гринда, коју аутори такође наводе, разликује четири димензије државног капацитета: институционални, технички, административни и политички (стр. 157), док Чарлс Полидан уочава три важна елемента истог: деспотска моћ; политички или координативн капацитет, и; инфраструктурна моћ, или имплементациона власт (стр. 158).

Нарочито је занимљиво поглавље које се тиче односа моћи и државног капацитета. Држава је место и средство концентрације моћи на идеолошком, политичком и економском плану. Мајкл Ман појам моћи користи на два начина, као „моћ над“ нечим или неким и „моћ за“, тј. способност да се нешто што се замисли и намерава

и оствари (стр. 167). За Ђанфранка Пођија идеолошка моћ је посебан облик друштвене моћи „до оног степена до ког одређена конструкција стварности утиче на индивидуални капацитет менталног позиционирања властитог постојања унутар неке свеобухватне реланости са одређеном моралном сврхом“ (169). У том смислу, Ман идеологије дели на трансцендентне и „иманентне које јачају моралну и афективну солидарност и оснажују постојеће мреже моћи“ (170).

У поглављу „Идеациона, оперативна и ефективна димензија државног капацитета“ аутори цитирају мишљење Марка Блата који сматра да идеациони капацитет манифестује односе државе у транзицији према цивилном друштву као: командни однос - декретизам; мандатизам; парламентаризам; укључивања основних интереса, тј. корпоративизам и концентрација (стр.178).

Потом се предочава концепт развојне државе Адријана Лефтвича у шест дескриптивних компоненти: постојања развојне елите; релативне аутономије развојне државе (одвојене од склопа посебних интереса); деловања економске бирократије која управља интеракцијом државе и привреде; уважавања друштвеног амбијента и цивилног друштва; ефективне управе недржавним економским интересима и, најзад; комбинације рационалне репресије, сузбијања грађанских права, широке легитимности и сталне дистрибуције добара.

На месту на коме пишу о идентитету државе аутори истичу четири могућа типа идентитета: тоталитарни и ауторитарни државни идентитет; ограничени либерално државни идентитет; развојни државни идентитет; народни државни идентитет (стр. 185).

У поглављу „Функционалне и дисфункционалне државе“ аутори предочавају дијаграм на основу теоријских налаза Верени Фрица. Према мерилу ниског и високог нивоа функционалности и дисфункционалности државе су распоређене у четири квадранта моћи као: јака и потпуно способна држава; способна али притискајућа држава; држава ниског нивоа способности и; слаба и аномална држава (дијаграм на стр. 143).

У поглављу о глобализацији аутори наводе низ испреплетаних процеса, у виду „пет аспеката или димензија глобалног флукса“: етнолошки пејзажи; технолошки пејзажи; финансијски пејзажи; медијски пејзажи и идејни пејзажи који „манифестују свеобухватне и свестране политичке представе, идеолошке поставке

пласиране од стране држава и опозитних покрета, компоноване од елемената просветитељског погледа на свет, укључујући слободу, благодатање, права на суверенитет, репрезентацију и демократију“ (стр. 193).

После предложеног наведена је и вишестепена диференцијација светског поретка на: локалне субнационалне и субдржавне мреже; националне мреже на нивоу националних држава; међунационалне и међудржавне мреже на геополитичком нивоу сукоба и сарадњи; транснационалне мреже које превазилазе границе; глобалне мреже које покривају читав свет, серијама мрежа са универзалним својствима (стр. 198).

Јан Арт Шолте интерпретира могуће разумевање глобализације као процеса: интернационализације и интеракције; либерализације и слободног приступа ресурсима; универзализације; вестернизације и американизације путем ширења потрошачке културе; детериторијализације која надилази територијалну политичку географију и резултира социјалном надтериторијалношћу (стр. 194).

У наставку пажњу аутора плени феномен суверенитета који диференцирају на неколико карактеристичних типова: домаћи унутар државе - државна власт; међузависни - способност контроле кретања унутар сопствених граница; међународни - легални у виду узајамног признања држава и других ентитета; вестфалски или спољни - обликован искључивањем спољних актера из формирања унутрашње моћи (стр. 195).

Глобализација, наравно, искушава и угрожава ауторитет државе на неколико осетљивих места и на више начина: угрожена је, пре свега, компетентност државе; форма државе је на искушењу; аутономија државе је пред снажним изазовима; ауторитет државе је на проби; поверење у државу је умањено, нарочито у погледу смањивања компетентности и аутономије националне државе (стр. 196). Све то догађа се усред интерпретативног плурализма, различитих врста идеја и идеологија, и теорема и теорија, поименце: либералног интернационализма; радикално плуралистичке демократије; космополитске демократије, и; делиберативне демократије (стр. 196).

Приказани део књиге се завршава поглављима „Демократизација, модернизација и државни капацитет“ и „Могући принципи за будуће увећање административног капацитета“. Према Клаудију Кракјуину државни капацитет се испољава кроз два особена ви-

да. У конститутивни капацитет спадају: сегментна варијабла; организациона варијабла; варијабла идентитета; варијабла државног облика и режима. У инфраструктурни капацитет спадају: територијална варијабла; економска варијабла; бирократска варијабла; функционална варијабла (стр. 205).

Карактер односа државе и друштва, у погледу испољавања капацитета, аутономије и државне снаге, аутори препознају у два укрштена приступа: државоцентричном и друштвеноцентричном. Држава је самостална структура, а груба дихотомија државе и друштва надилази се мекшом формулом државе у друштву. Држава је, по мишљењу аутора, истовремено и истопросторно, и одвојена и спојена са друштвом.

Приказујући мишљење о „трансформационом капацитету“ Линде Вајс, аутори дају сопствену дефиницију капацитета (државе): „Капацитет манифестује способност извођења одређене функције и продукције жељених исхода, што стављено у однос према држави значи да државни капацитет манифестује способност владе да испуни различите улоге, и консеквентно, досегне прокламоване економске, политичке или друштвене циљеве, док аутономија оличава могућност уобличавања државних интереса без уважавања и консултовања корпуса друштвених интереса“ (стр. 208).

Последње поглавље у другом делу књиге аутори завршавају интерпретацијом ставова Алија Фарезмонда о групи инструменталних капацитета у које спадају: институционални; организациони; јавно-политички; политички, и; административни (стр. 209. и даље). Административни капацитет, таксативно наведено, садржи чак једанаест облика: структурални; процесни; културни или нормативни; институционални и организациони; управљачки и лидерски; стратешки, људски ресурси; финансијски ресурси; когнитивни; технолошки и информатички; демократска репрезентација, одговорност и правичност, и, најзад; развојни капацитет.

*

Трећи део књиге, писан у дескриптивном стилу, посвећен је феномену државног персонала, тј. бирократије. Предочајавајући историјску генезу модерне бирократије - али и дистинкцију између јавне администрације и бирократије - аутори излажу троструки приступ: идеалтипски, веберијанске провенијенције, заснован на рационалном знању и експертизи; реалистички који се тиче

великих организација и институција у обухвату њихових структура, процедура, знања, и; комплексне законодавне, извршне и судске, организације и институције које операционализују владање и управљање.

Предочавајући налазе Мартина Алброуа аутори наводе седам својстава појаве бирократије у које спадају: рационална организација; организациона неефикасност; чиновничка владавина; јавна администрација; чиновничко управљање у јавном и приватном сектору; организација обележена хијерархијом и правилима, и; суштински квалитети модерног друштва (стр. 222).

Следећу визуру бирократије аутори наводе према Фреду Ригсу чија схватања предочавају овим редом: носиоци чиновничких функција, тј. скуп служби, канцеларија и службеника; чиновнички апарат, систем међусобно повезаних службеника, тј. административни апарат; чиновничка организација као рационална, модерна, или организација бирократизована у бирократску владавину и поредак – политички систем доминиран чиновничким апаратом; чиновници као владајућа класа; ирационална примена организационих политика, ригидност, спорост и коруптивност у послу – биро-патологија; канцеларијска рационалност ефикасне администрације; чиновничко управљање од стране чиновничког апарата, или чиновника; идеалтипска бирократија карактерисана променљивим сетом својстава; пато-бирократија – као идеалтипска конструкција негативних својстава, и најзад; бирократско друштво у коме доминира бирократија (стр. 223).

На стр. 224 аутори су дали прегледну синоптичку и компаративну табелу својстава и карактеризација два претходно цитирана аутора. На стр. 226. наведено је десет Веберових правила разумевања бирократије: чиновници су лично слободни; постоји јасна чиновничка хијерархија; функције сваког чиновника су јасно спецификоване; сваки чиновник располаже уговором о запослењу; чиновници су селектовани према професионалним и техничким квалификацијама (наименовани а не изабрани); сходно положају и хијерархији, чиновници имају плату и право на пензију, дају отказ или бивају отпуштени у складу са правилима; постоји јасно формулисан систем напредовања, кретања у каријери који се врши на основу процене радног искуства и заслуга; чиновник не може лично да присвоји своју позицију и њене ресурсе; чиновник се налази под унифицираном контролом и дисциплинском регулативом.

У наставку поглавља аутори наводе тријадну перцепцију бирократског друштвеног слоја у верзији Гаја Питерса, уз дијаграмски приказ (стр. 236) шест критеријума способности бирократије да испуни одрживу управљачку и властодржачку позицију. У њих спадају: бирократске идеологије, интерне идеје и конкретне политике; функционална средства; компетитивни карактер бирократске алокације ресурса; квалитативно-квантитативна довољност бирократских позиција; располагање адекватним менаџерским знањима и умећима, и; приоритетна позиција у процесу спровођења и примене циљева.

Део књиге посвећен о бирократији аутори завршавају поглављем о новом јавном менаџменту и политизацији и демократској легитимизацији јавне бирократије (стр. 243-261).

*

У четвртом делу књиге аутори пропитују одговорност за имплементацију слабе и јаке државе. Залажући се стваривање и успостављање концепта демократске одговорности на основу дистрибуције добара јавне политике, аутори препознају јаке, слабе и несупешне државе.

Са становишта које садржи мерило државног капацитета аутори проблем снаге државе постављају у следећу релацију, тачније речено, перспективу: „способности владе да ангажује ресурсе у одређеној јавној политици и способности владе да оствари фер резултате, саобразне локално и партикуларно дефинисаним друштвеним стандардима“ (стр. 290).

Главна својства савремених држава аутори даље одређују на основу скалирања, при чему сваки од уобличених типова држава поседује посебна обележја. Тако, рецимо, јаке државе краси чак осам обележја, међу којима се истичу: имплицитни друштвени уговор; консензус између свих сектора друштва; једнака могућност учествовања у одлучивању; јасно раздвајање јавних добити од приватних услуга; ефективни државни суверенитет; идеолошки консензус; цивилна контрола војске; међународно признате границе територије (стр. 291).

Слабе државе, напротив, обележавају сасвим другачије особине. Таксативно набројано то су: недостатак вертикалне легитимности; присуство персонализовања државе у лицу владара; одсуство

хоризонтале легитимности; непостојање друштвеног консензуса; искључење других из приступа и располагања ресурсима; угрожавање осећаја заједништва кроз партикуларне наступе вођа и покрета (стр. 291 и даље).

Најзад, по мишљењу аутора, колабиране државе су оне државе које су: дефектни центри за доношење одлука, паралисаних легислатива, нарушених поредака и ослабљене друштвене повезности; које имају ослабљени легитимитет; које су изгубиле моћ да говоре у име сопственог народа (изгубљени традиционални, харизматски и институционални извор легитимитета). Закључак гласи: „Урушене државе нису дисфункционалне, оне су заправо привремено афункционалне“ (стр. 306).

Нешто даље у тексту, аутори презентују врло експресиван графички идеализован путање ка демократији кроз различите ступење, у односу на јаке, слабе и средње јаке државе, у изворној верзији Чарлса Тилија. На истом месту у наставку аутори излажу најважније поставке неолибералне теорије државе, нарочито диверсификацију неолибералних теоријских становишта у последњих петнаестак година.

*

У последњем петом и најкраћем делу књиге аутори су се позабавили теоријским сагледавањем друштвених, економских и политичких околности везаних за Републику Србију као постјугословенску државу. Већ у наслову петог дела фигурира обесхрабрујуће одређење „Србија као слаба држава“. Експликација тезе из наслова дата је на приближно двадесетак страна, уз наговештај да теоријске елаборације из претходних делова књиге у будућности могу бити примењене и разрађене у обимнијој студији која би у истраживачком фокусу могла имати само Србију као државу.

Поменуто је да у савременој правној и политиколошкој литератури о држави постоји више различитих квалификација које указују на претежну особину која неку државу чини поремећеном, неотпорном и слабом. Поред најчешће помињаног и устаљеног обележја „слаба држава“ запажају се и друга, попут: *предмодерна држава, анахрона држава, резидуална држава, држава сецесиони остатак, неуклопљена држава, изолована држава, нефункционална држава, афункционална држава, колабирана држава, непо-*

требна држава, неодржива држава, неодговорна држава, реметилачка држава, деликвентска држава, терористичка држава, отпадничка држава, држава отпадак, коруптивна (рђава) држава, неправна држава, анархична или аномична држава, држава из алијансе зла, сатанска држава, итд. Из наведеног је видљиво да је атрибуирање слабе и лоше државе, уз нешто мало аналитичке проицљивости и имагинације, практично неограничено.

Полазећи од евидентирања чинилаца тешког положаја Србије у који према мишљењу аутора, пре свега, спадају: унутрашњи расцеп друштва и поремећена економија (као директна последице сецесионих ратова, изнурујућег спољашњег ембарга и штетних санкција); територијално ампутирање Косова и Метохије; издвајање Црне Горе из заједничке државе, те ослабљени међународни положај, аутори уочавају „стање комираности“ и „друштвене патологије“ у коме се земља нашла на самом почетку демократске трансформације. Набројани фактори су узроковали вредносну поделу државе на линији расцепа у тумачењу јавних интереса, у распону од европеизма до евроскептицизма (стр. 318).

Занимљиво је, такође, запажање аутора да се неповољан положај Срба у „окружењу“, тј. на ексјугословенском простору доживљава више као „контролисани процес распадања Југославије него као аутентично иницирани национални пројект“ (стр. 318). Ваљано је, исто тако, и разликовање демократије као политичког облика владавине у држави и процеса демократизације који удахњује демократске садржаје и идеале у реализацију норми у живот институција политичког система. У таквој тежњи аутори сагледавају и извесне услове међу којима истичу доступност политичких функција; анулирање асиметричне расподеле моћи у корист плутократских кругова; учешће владе у политикама укоје утичу на квалитет живота већине, и побољшање услова за самоопредељење. Критичка констатација која следи гласи да: „Србија ако и јесте демократска држава, свакако није довољно демократска земља“ (стр. 320).

Но, аутори се на приказаном месту не заустављају у расуђивању и судовима, јер у продужетку анализе истичу једну, по нашем уверењу, веома инспиративну теорију угледања, у различитим облицима „изоморфичке мимикрије“. У принудном изоморфизму спољашњи агенси формално и неформално натурају изоморфну конструкцију некој организацији. Миметички изоморфизам испољава се када нека организација једноставно имитира или копира

друге организационе праксе, без неопходног разумевања технологије, процедура, смисла и циљева. Најзад, нормативни изоморфизам указује на прихватање готових „решења“ зарад „најбоље праксе“ (стр. 321).

Србија је, по мишљењу аутора, у стању „продонгиране политичке нестабилности“. За такав положај одговорна је колико политичка елита толико некомпетентна али веома бројна бирократија. Полазећи од веберијанског модела функције бирократије у држави аутори запажају манипулативне односе између политичких изабраника и административне елите који се често завршавају продонгирањима и опструкцијама у неравнотежи и неподударању замишљеног и оствареног. У исходу деловања непринципијелних и *ad hoc* коалиција не добија се само „отоманизација управљачких структура“ (стр. 324), него и ширење непрофесионализма, неекспертности и аматеризма у обављању делегираних послова.

Као резултат поменутог процеса лако је видљив недостатак воље и способности за рационализовањем и реформом јавног сектора. Бирократија је политички уцењена и стога „хронично пати од недостатка административног кредибилитета“ (стр. 329). Тако се бирократски простор двоструко опсервира: као „транзиционна синекура“, али и као „зона неефикасности и корупције“ (стр. 329). Ово последње се дефинише као „коришћење јавног (државног) положаја за приватну корист“ (стр. 330). Корупција, наравно, има више врста: бела – путем коришћења рођачких веза; сива – чињењем услуге за услугу; црна – давање повластица за новац; централизована – деловањем у државном врху зарад личне користи и повећања богатства (стр. 330).

Могућност да се сплет коруптивних поступака устали као „културни код“ аутори оцењују као изражену опасност по ионако поремећену друштвену кохезију. Закључак аутора о корупцији у Србији гласи: „Мање или виша 'клептократска' поставка функционисања српске државе је постала општи 'јавни дефект', који не карактерише само номинално моћне, већ и 'друштвену вертикалу' и 'друштвену хоризонталу'. Тако далазимо до нечег што се условно може означити као 'коруптивни културни код', 'коруптивни данак' постаје норма урачуната у већи део социјалних трансакција“ (стр. 332).

Аутори даље запажају да: „већина локалних политичких актера у посткомунистичким земљама желе да драстично ограниче

улогу државе и државних институција у трансформационом процесу“ (стр. 335). Тиме административни апарат али и локални реформатори постају лака мета за „неолибералне политичке упливе“ (у наставку). У темељу ове занимљиве тезе је начелно разликовање феномена слабе државе од либералног концепта минималне државе. Идентификовање те две појаве аутори сматрају заблудом. Либерали редуковани сет државних услуга сматрају неопходним, а неспособност да се он оствари дефинишу као слабост државе. Зато либерали мисле да је од опредељивања за мању или већу улогу државе, важније и корисније пружање услуга које су у њеном супстанцијалном делокругу. Циљ није јака него функционална и корисна држава. По мишљењу аутора, поготову су погрешне инверзивне интерпретације о јакој као чврстој држави (стр. 336).

При крају последњег петог дела књиге аутори се баве политичком кризом као негативном последицом „манипулативне архитектуре одговорности“. Они су уверени да је: „Кодирање јавне одговорности од стране српских елита, као нечега што је релативно и подложно *ad hoc* интерпретацијама, заправо довело до тога да се српско друштво може одредити као неодговорно друштво“ (стр. 338).

У форми синтетичког закаључка на самом крају књиге аутори предочавају дијаграм главних одређења Србије као слабе државе. У кључне факторе слабости српске државе аутори убрајају: дугу структурну и економску кризу праћену великим задужењем и финансијском зависношћу; хипертрофију клијентелизма и корупције на граници криминала; дискрепанцу између државе и српског друштва са ниским степеном друштвене кохезије и израженом ентитичком и регионалном фрагментацијом; партијску 'отоманизацију' управљачких структура; политички подобну бирократију и некооперативност и дивергенцију између административних, политичких и економских елита; проблеме са територијалном дефинисаношћу, уз високи степен екстерних условљавања и притиска (стр. 339).

Све то доводи до: петрификовања постојеће моћи и привилегија; бирократске хибернације и сервилности; партијске искључивости и самовоље; предаторске тежње економске олигархије и њених транснационалних пандана; немогућности мобилизовања друштва за формулаисање стратегија и друштвених реформи; фундаменталне политичке подељености и неспособности; аномалног

клијентелизма и корупције; све слабије и суженије испоруке јавних добара. Неповољни структурни амбијент, створен деловањем набројаних фактора, у замршеном утицају наслеђа ауторитаризма, рата и распада претходне државе, по мишљењу аутора, од Србије чини „школски пример слабе државе“ (стр. 340). Том констатацијом уз емотивно питање „Да ли је ово моја држава слободе и једнакости?“, и не само реторички одговор: „Ја сам твоја једина држава“, књига аутора Ђорђа Стојановића и Живојина Ђурића се завршава.

IV

То што су аутори књиге *Анатомија савремене државе* у пуној мери усредсређени на англосаксонско теоријско подручје, донекле их удаљава од домаће традиције разматрања државе и феномена државности у једновековном распону. Одатле су изостали осврти и прикази дела и аутора као што су Слободан Јовановић, Ђорђе Тасић, Јован Ђорђевић, Радомир Лукић, Стеван Врачар, Миодраг Јовичић, Најдан Пашић, Милан Матић, Радослав Ратковић, Ратко Марковић, Коста Чавошки, Вукашин Павловић и др. Реч је, међутим, о свесно изабраном представљању и промишљању аутора и литературе о држави главних постмодерних токова, нарочито запажених током последњих двадесетак година у Европи и свету.

Отуда је у првом плану књиге приказана држава многоструког лика и вишеструког дејства. С једне стране, видљива је њена појава и деловање у најразвијеним подручјима и средиштима глобалне моћи док се, с друге стране, помаљају обриси државе која се непрестано мења, слаби и јача, укратко преображава, посебно на осетљивим рубовима светског система. Ово последње, упућује, заправо, на процес транзиције и нарочити тип њеног испољавања који би се могао одредити као *транзициона држава*.

У конципирању књига предоченог типа испоставља се, наиме, један не мали интерпретативни проблем. У хаотичном мноштву тумачења феномена државе указују се и истичу највише она која као лавина долазе из развијеног теоријског миљеа најснажнијих интелектуалних заједница најутицајнијих и највећих земаља. Она се по нарочито уверљивим увидима и не мање убедљивим налазима, скоро редовно испостављају као супериорна тумачења. У текућој „борби тумачења“ такве теорије широког опсега се из средишта

истраживања и знања, често проповеднички, испоручују збуњеној и обезнањеној периферији.

Научници из мањих и слабијих земаља, са ређом и слабијом теоријском продукцијом, у много чему су хендикепирани, штавише, пречесто свођени на теоријске аутсајдере, пуке рецепијенте „упакованих“ теорија очаравајућих квалитета, панорамског обухвата и велике истраживачке дубине. Пасивна и субмисивна теоријска позиција, дабоме, не прија никоме ко има иоле развијенији и луциднији апарат мишљења. Одатле се и у малим и не толико снажним интелектуалним заједницама повремено пробија самосвојно, рефлексивно и ауторефлексивно теоријско мишљење које са руба моћи, из привидног интелектуалног прикрајка, ипак настоји да разуме. како властиту позицију тако и генералне и универзалне процесе који обележавају савремени свет.

Проблемско поље друштвених истраживања је, уосталом, омеђено заједничким координатама глобализованог света у коме живимо. Сви смо у „истом чамцу“, ко то може да оспори? Па ипак, следећи теоријске рефлексije из глобалних средишта, исходи као да овај („наш“) свет ипак није увек исти, нечији је више - нечији мање, пречесто неразумно фрагментован и болно сегрегиран. Зар се у емпиријским и вредносним хијерархизацијама разних врста – показаним и у овој књизи – не могу наћи одиста различите формуле разумевања заједничке планетарне судбине, али и властитих усуда ниподаштавања и подређености, застоја, неразвијености и заостајања?

Књига *Анатомија савремене државе* Ђорђа Стојановића и Живојина Ђурића првенствено се бави начинима и путевима схватања устројства савремене државе у најразвијенијем, постмодерном, англосаксонском и евроамеричком свету. У књизи је пружен до сада можда најопсежнији увид у главне токове мишљења државе, нарочито њених реформских, тј. трансформационих капацитета, на том подручју.

Прикупљена и проучена, а потом и прецизно предочена литература, бојни радови и студије релевантних имена – од којих су понеки мало и или сасвим непознати нашој научној јавности – сведочи о великом истраживачком и аналитичком труду аутора. Дугачки индекс имена и елаборираних појмова указује на широки распон анализе коју у будућности експерти из ове области неће моћи да мимоиђу.

Метода која је употребљена у књизи *Анатомија савремене државе* свакако није „чисто“ правна, она је заправо не само дескриптивна већ и аналитичка, у сваком случају изразито политиколошка. У том погледу, применом сходне методе формирана је извесна политиколошка синтеза испитиваног феномена капацитета државе. Политиколошка наклоност и инстинкт аутора реализовао се понајпре у домену политиколошке теорије државе, прецизније – *политикологије државе*.

За разлику од уобичајених стандарда теорије државе и права, те филозофије државе и права, политичка теорија државе обликована у политикологију државе, мимо утврђене традиције укључује и сазнања многих других дисциплина какве су етнологија државе, антропологија или психологија државе, али и нових праваца у теоријским истраживањима, попут постструктурализма, бихејворијализма, енвјуроментализма, новог институционализма, теорије игара, теорије конфликта, теорије хаоса, биополитике и сл.

У том смислу, књига *Анатомија савремене државе* одише свежином неконвенционалности којој доприноси и склоност аутора да своје дескрипције, анализе и синтетичке тезе које су из њих произашле, визуализију у графиконима и дијаграмима. Рашчлањивање силогизама и дефиниција цитираних аутора, које резултира мноштвом маркираних ставова, претаче се у визуелне приказе у којима односи постају прегледни и кристално јасни. То је, рекло би се, једна од значајнијих врлина књиге.

Најзад, уколико је потребан суд о општој вредности књиге *Анатомија савремене државе* он може бити дат, пре свега, као похвала приступу широког распона, акрибично перципираних и критички реципираних становишта о држави у актуелној западној литератури. Уколико се појам запада и западног одређења схвати културално и цивилизацијски, а не само топички и територијално, у књизи се могу пронаћи одиста најважанија схватања држави тог типа и провенијенције.

Оно што љубопитљивог и пажљивог читаоца књиге *Анатомија савремене државе* упућује на могући наставак теоријске саге о држави и њеним формативним капацитетима јесте двоструки наговештај који дају сами аутори: онај који се тиче изостанака прегледа теоријских становишта из других делова света, а онда - на шта је у књизи уосталом и указано – могућност развијеније анализе теоријских рефлексија о карактеру државе Србије, у Србији и уопште.

Књига *Анатомија савремене државе* својом појавом свакако утажава већи део интересовања за боље разумевање државног феномена на поменутом тлу, али, уједно, указује и на друге могуће правце теоријске дескрипције, те анализе и синтезе. Напоследку, истраживачки и ауторски труд Ђорђа Стојановића и Живојина Ђурића ваља похвалити, уз очекивање скорих, даљих и још дубљих теоријских елаборација.

Овај рад је примљен 05. фебруара 2013. а прихваћен за штампу на састанку Редакције 10. јуна 2013. године.